

Het bladgoud onthult een bijzondere glans, waardoor de handschriften een bijzondere diepte en reflectie krijgen. © ma

Lieve Watteeuw, kunsthistorica, experte boekgeschiedenis, geestelijke moeder en hoofd van het Leuvense Book Heritage Lab. © rr

Fascinerende facsimile's van wereldberoemde manuscripten

In de Maurits Sabbebibliotheek van de Leuvense Faculteit Theologie en Religiewetenschappen loopt de komende maanden een bijzondere tentoonstelling. Aanleiding is de officiële voorstelling van de facsimile die het Italiaanse *Treccani* uitbracht van de 14de-eeuwse Bijbel van Anjou, het topstuk van de bibliotheek. De facsimile wordt tentoongesteld samen met meer fascinerende facsimile's uit de collectie. *Tertio* werd rondgeleid door professor Lieve Watteeuw, kunsthistorica, experte boekgeschiedenis en geestelijke moeder en hoofd van het Leuvense *Book Heritage Lab*.

Matthias Ausloos

De geschiedenis van de Bijbel van Anjou is er een van huwelijken en moorden, vertelt Watteeuw. Het initiatief kwam van Robert van Anjou, koning van Napels en Sicilië, als geschenk voor zijn kleindochter Joanna bij haar huwelijk met Andreas van Hongarije. Andreas werd vermoord, Joanna beschuldigd – later weliswaar vrijgesproken, waarna ze lang als sterke koningin heerste – en de bijbel belandde bij Nicolo d'Alifio, de kanselier van Robert en Joanna. Heel wat inzichten in het verleden hebben we te danken aan het toeval, ook zo in het geval van de Bijbel van Anjou. Watteeuw verhaalt dat toen Napels werd aangevallen door de Aragonezen, de bibliotheek van Robert in beslag werd genomen en op een schip weggevoerd. Dat schip zonk en de talrijke prachtige manuscripten vergingen op de zeebodem. De Bijbel van Anjou was toen echter al op weg naar Frankrijk. Via Nicolaas le Ruistre, bisschop van Atrecht en kanselier van de Leuvense universiteit, kwam het manuscript terecht in Leuven. Na een tijd in het Grootseminarie van Mechelen, in de nasleep van de opheffing van de universiteit door het Franse bezettingsregime, werd de bijbel in 1974 overgedragen aan de Maurits Sabbebibliotheek, waar hij nu resideert.

Bladgoud en miniaturen

De Bijbel van Anjou is niet voor niets het topstuk van de Maurits Sabbebibliotheek en bovendien ook een erkend Vlaams topstuk. Hij staat overvol prachtige miniaturen en elke bladzijde bevat bladgoud. “Niets kan tippen aan zo'n eeuwenoud handschrift in vergelijking met een

facsimile van slechts een jaar oud,” merkt Watteeuw op, terwijl ze wijst op de subtiliteiten die de echte Bijbel van Anjou tot leven brengen. Het bladgoud, aangebracht op een heuveltje van een soort lijm, onthult een bijzondere glans, waardoor de handschriften een bijzondere diepte en reflectie krijgen. Zeker als je je daarbij de flikkerende weerkaatsing van het kaarslicht inbeeldt waarbij de manuscripten gelezen werden. Die optische effecten dragen rechtstreeks bij aan de sacrale en prestigieuze dimensie van dergelijke bijbels. Moderne druktechnieken drukken het bladgoud in het papier en kunnen de middeleeuwse techniek niet evenaren.

“Facsimile's openen de deuren naar een wereld die anders ontoegankelijk zou blijven.”

Het productieproces van het facsimile is dan ook een kunst op zich, vertelt Watteeuw. Dat elke stap uiterst nauwkeurige studie en vakmanschap vereist, bewijzen met de hand getekende sheets, proefstalen om de beste kleur te kiezen uit twaalf tinten goud, en staalboeken met verschillende perkamentkleuren. Het fac-

simile van de Bijbel van Anjou werd bovendien gemaakt op basis van hoogkwalitatieve digitale bestanden die al in 2009 en 2010 waren gemaakt. Toen werd het tophandschrift ontbonden en volledig gescand in een mobiele studio in een kelderlokaal van de Maurits Sabbebibliotheek, dat later het *Book Heritage Lab* zou worden. De samenwerking met *Treccani* begon net voor de covidpandemie, vertelt Watteeuw. “Nadat het contract was opgemaakt, kregen de Italianen toegang tot de bestanden. Daarna zijn ze enkele keren naar hier gekomen met een ploeg om telkens een paar dagen te werken. Dat is echt minutieus werk. Iedere folio wordt nagekeken en naast de proefdrukken gelegd.” Dat hele proces vereiste heel wat samenwerking, maar ook veel vertrouwen: “We lieten eigenlijk vreemde experts toe om met ons topstuk te werken. Ikzelf was er natuurlijk wel bij, maar toch.” Het resultaat is niet enkel een reproductie, maar een eerbetoon aan het oorspronkelijke meesterwerk.

Elitair product

Facsimile's worden meestal op 200 tot 350 exemplaren gedrukt en met de hand genummerd. “De meeste daarvan belanden bij onderzoeksinstituten en bibliotheken, maar ze worden ook verkocht aan privéverzamelaars uit Rusland, Saoedi-Arabië of het Verre Oosten die zo 's avonds in hun privébibliotheken door facsimile's van wereldberoemde manuscripten kunnen bladeren”, weet Watteeuw. Door de hoge prijs van een facsimile blijft het een elitair product, net zoals handschriften dat destijds

waren en nog steeds zijn, maar het is een fenomeen dat zijn belang heeft voor het onderzoek.

Grote collectie, maar weinig gekend

“Toen we de officiële voorstelling van het facsimile van de Bijbel van Anjou voorbereidden, vroegen we ons af hoe we dat konden inkleden”, vertelt Watteeuw. De bibliotheek stelde een tentoonstelling samen vanuit de grote, maar bij publiek, onderzoekers en studenten eigenlijk te weinig bekende collectie facsimile's waarover de bibliotheek beschikt. De technieken van facsimile's zijn door de tijd heen sterk geëvolueerd. De tijdelijke tentoonstelling in de bibliotheek toont onder andere het eerste Belgische facsimile in steendruk, gravures op basis van glasnegatieven die als album werden uitgegeven en waar tal van 19de-eeuwse notabelen op intekenden, en enkele moderne, op digitale scans gebaseerde luxe-uitgaven. Wat begon als een kunstzinnige imitatie in de 19de eeuw, evolueerde tot een wetenschappelijk hulpmiddel van onschatbare waarde. Facsimile's openen de deuren naar een wereld die anders ontoegankelijk zou blijven, aangezien de echte manuscripten zo veel mogelijk in hun veilige kluisen blijven liggen. Zo leiden facsimileprojecten, dat van de Bijbel van Anjou inclusief, vaak tot een begeleidend wetenschappelijk commentaarvolume met essays die dieper ingaan op de geschiedenis en betekenis van de bijzondere handschriften.

Terwijl de wereld zich steeds meer online oriënteert en in extreem hoge kwaliteit gedigitaliseerde manuscripten het onderzoek met enorme sprongen vooruithelpen, blijft de ervaring van het bladeren door een facsimile een unieke dimensie toevoegen aan de studie van eeuwenoude handschriften. Het gevoel een fysiek boek in handen te hebben en een blik op de miniaturen met hun verfijnde details en spirituele symboliek die fungeren als aandachtstrekkers om devotie op te wekken. Ze brengen de lezer tot een één-op-één-ervaring met de manuscripten en brengen hem dichtbij de ervaring van de middeleeuwse lezer. Facsimile's blijven zo niet slechts reproducties. Het zijn vensters naar een verleden dat, dankzij deze zorgvuldig vervaardigde kunstwerken, blijft schitteren in het heden. III